

Результати проведеного дослідження можуть бути використані практичними психологами, пренатальними психологами та медичними працівниками, що здійснюють психологічний супровід вагітних.

Метод роботи з психомалюнком дозволяє дослідити психоемоційну сферу вагітних жінок, визначити динаміку зміни емоційного стану та визначити «групу ризику» для подальшої роботи та корекції, що сприятиме гармонізації стану вагітної, успішному протіканні пологів та народженні здорового малюка.

Література:

1. Белогай К.Н. Введение в перинатальную психологию: Учебное пособие / К.Н. Бело-гай. – Томск: ТПГУ, 2008. – 658 с.
2. Кочубеева Л.А., Стоялова М.Л. Применение проективной рисуночной методики "Несуществующее животное" для определения ТИМА // Соционика, ментология и психология личности -2002. - № 6.- с.5-18.
3. Лейнер Х. Основы глубинно-психологической символики // Журнал практического психолога, № 3, 1996 г, с. 102-110.
4. Степанова В.А. Выражение чувств и эмоциональных состояний у детей дошкольного возраста в рисунке человека и в рисунке семьи // Журнал прикладной психологии. -2003.-№ 4-5.- с.80-89.
5. Филиппова, Г.Г. Психология материнства/ Г.Г. Филиппова. - М.: Издательство Института психотерапии, 2002. – 240с.
6. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекцій - Київ: Либідь, 1996.- с.263.
7. Яценко Т.С., Кмит Я.М., Мошенская Л.В. Психоаналитическая интерпретация комплекса тематических психорисунков (глубиннопсихологический аспект).- М.: СИП РИА, 2000.- 194 с.

РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ ЧУТЛИВОСТІ ДИТИНИ

Кочерга О.

*заступник директора Інституту
післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат псих. наук, доцент
м. Київ, Україна*

Проблема досягнення успішних результатів у будь-якій діяльності дитини залишається актуальною донині. Між тим ми не маємо готових «рецептів» успіху. Але є нагальна потреба педагогічної практики у пошуку та знаходженні їх психофізіологічних механізмів реалізації.

Розуміння їх роботи допоможе педагогам у створенні адекватних передумов для знаходження найкоротших шляхів досягнення позитивного результату успіху в навчанні та вихованні дітей.

На наш погляд таким важливим явищем в становленні психічної сфери людини є феномен розвитку її чутливості. Дослідженням явища чутливості психіки займалися відомі філософи, психологи, фізіологи. Серед них Арістотель [1] вперше заявив про чутливість як властивість душі людини, Л.С.Виготський [2] вважав чутливість важливою передумовою психічної діяльності, І.П. Павлов [3] практично встановив значення чутливості органів для становлення тих чи інших фізіологічних та психічних процесів, О.М. Леонтьєв [4] встановив залежність процесів становлення окремих аналізаторів від ступеня їх чутливості, С.Л. Рубінштейн[5] означив універсальну залежність психічних процесів від стану їх чутливості, Б.Г. Ананьєв [6] дослідив вплив чутливості на єдність сенсорних систем в процесі цілісного відображення об'єктивної реальності, С.Д. Максименко [7] вказав на шляхи пошуку закономірностей в процесах чутливості, В.В.Клименко[7] розкрив вплив чутливості на роботу системи аналізаторів та інші.

Чутливість розуміють, як: «чутливість загальна здатність до відчуття»[8,390], чутливість здатність до відчуття, тобто здатність живого організму сприймати адекватні і не адекватні подразники і відповідати на них певною реакцією» [9,620].

Явище чутливості найчастіше розглядали в контексті роботи окремих органів чи систем людини. Між тим явище чутливості може розглядатись не тільки в локальних органах чи системах але і для організму людини в цілому. Таким чином явище чутливості є універсальним і може трактуватись, як загальна чутливість тіла людини. Отже впливаючи на головні системи людини можна змінити рівень чутливості інших. Серед формоутворюючих психофізіологічних систем нами було визначено одну базову систему, яка забезпечує дитині рівновагу її тіла - вестибулярний апарат. Це єдина система, яка не зупиняє своєї роботи не на мить і має вирішальний вплив на потужність діяльності мозку, фізичної та психічної сфери людини.

Отже вивчення цього впливу знаходилось в центрі уваги нашого експериментального дослідження. В дослідженні ми працювали з групою дітей які мали особливі потреби та групою звичайних дітей. В експерименті використовувалась баламетрична дошка (розроблена Френком Белгау, США). Це простий нескладний пристрій для активізації роботи вестибулярного апарату людини. Баламетрична дошка є тренажерним (у вигляді двох складових: прямокутної дошки та приєднаних до неї двох напівкруглих опор, які дозволяють їй гойдатись в різні сторони і можуть змінювати напрям гойдання не тільки з права на ліво але і в інші боки). Поверхня прямокутної дошки має високоточну розмітку (відкалібрована) для розміщення на її поверхні стоп ніг (на її

поверхню учасник експерименту стає ногами для балансування з метою утримання постійної рівноваги).

Дослідженнями Ф.Белгау в центрі підготовки астронавтів встановлено закономірність, між відновлення нормальної роботи координації мозкових структур після повернення з стану невагомості і відновленням роботи вестибулярного апарату людини. Знайдено, що швидке відновлення функцій вестибулярного апарату астронавта в умовах земного тяжіння позитивно впливає на відновлення звичних схем роботи мозкових структур.

Координація і тимчасова основа всіх тимчасових процесів мозку, ймовірно, залежить від інерційного та гравітаційного калібрування. Точна інтеграція різних частин мозку і різних сенсорних відчуттів залежить від годинної стабільності, високої роздільності в роботі скроневої частини головного мозку. Існує висока ймовірність того, що калібрування скроневої частини головного мозку і його організація повинні розвиватися і вдосконалюватися на основі і по відношенню до прискорення сили тяжіння. На основі проведених досліджень вестибулярний психофізіологічний механізм визначено як питомої для діяльності всіх психофізіологічних систем людини. Особливе місце його діяльність займає в злагодженій роботі головного мозку. Вестибулярний апарат (середнє вухо) частково відповідальні за нашу рівновагу і відіграє ключову роль у всіх функціях головного мозку. Вестибулярний апарат стає основним організаційним інструментом для розвитку інших процесів головного мозку (у той час як дитина перебуває в утробі матері).

Можливо планомірно впливаючи на роботу вестибулярного апарату можливо змінити, скорегувати взаємодію мозкових структур головного мозку та розширити діапазон дії психофізіологічних систем людини. Про це до речі і свідчать деякі з результатів наших досліджень які дають обнадійливі тенденції, що вказують на можливість ефективного корегування простими засобами діапазону чутливості як окремих аналізаторів так і психофізіологічних систем в цілому.

У дослідженні брали участь 79 учні 1-4 класів. Серед досліджуваних 46 учнів допоміжних класів, де навчаються розумово відсталі діти, також 33 учнів із затримкою психічного розвитку. Учасники експерименту це учні з діагнозом легка і помірною розумовою відсталістю, затримка психічного розвитку та комплексні суміжні порушення. Для проведення експерименту були використані десять різних тестових методик. Завдання експерименту передбачали вивчення впливу вправ на баламетрійній дошці на стан чутливості психофізіологічних систем розумово відсталих учнів 1-4 класів. Для цього створили пакет діагностичних методик кожному учаснику експерименту для визначення стану чутливості: гостроти зору, уваги, моторної чутливості, синхронізації роботи півкуль головного мозку, вольових зусиль і правильності написання письмових букв від руки.

Були розроблені і експериментально перевірені два експрес-комплекси вправ з використанням балансувальної дошки в умовах школи-інтернату. Вивчався визначення мінімальних часових меж кількості тренувань на тиждень для кожного учня з використанням балансувальної дошки. Крім того, було з'ясовано алгоритм (час, ритм, послідовність) роботи школярів з використанням балансувальної дошки, враховуючи принципи: від простого до складного в роботі з розумово відсталими учнями.

Одним із завдань було проведення спостереження за впливом занять з використанням балансувальної дошки на зміну чутливості систем: уваги, моторної чутливості, синхронізації роботи обох півкуль головного мозку, дослідження вольових зусиль і правильності написання письмових букв від руки і зорової чутливості в розумово відсталих і з затримкою психічного розвитку учнів початкової школи. Перед початком експерименту ми провели ряд занять з адаптації дітей до роботи з балансування дошкою, оскільки кожен клас був забезпечений відповідним інвентарем. Заняття на балансувальної дошці проводили тричі на тиждень по 15 хвилин кожен раз.

Якщо на початку експерименту розрив у написанні знаків правою і лівою руками становив 25,5 знака то вже через п'ять місяців він становив 11,9 знака. І це як видно дуже не великий часовий інтервал. Але вже це дає обережні оптимістичні прогнози в гармонізації роботи півкуль головного мозку. У свою чергу така динаміка змін допомагає вчасно включати в дію ті чи інші ділянки мозкових структур в узгодженому режимі. Гармонізація в поліпшенні взаємодії між правою і лівою півкулями головного мозку спонукає до підвищення чутливості діяльності мислення (логічного і образними сферами), почуттів і стимулює уяву учнів початкової школи. Не залишається осторонь і підвищення чутливості психофізіологічного механізму зору.

Про це свідчать отримані результати на визначення динаміки гостроти зору при виконанні зорових вправ за допомогою модифікованої таблиці Орлової (розроблена на базі таблиць В. Бейтса). Для його проведення ставили позначку на підлозі на відстані 2,5 метрів від зорової таблиці. На початку експерименту середній результат склав 0,69 а, по завершенню 0,85. Зір як одне з головних джерел отримання інформації мозком стає більш активним за рахунок розширення свого діапазону дії. Таким чином мозок отримує більш якісне зображення предмета. Так що образ стає більш чітким і деталізованим надаючи учневі більш якісне зображення досліджуваного предмета. Саме на його основі учневі вдасться швидше знайти більш адекватний шлях для вирішення навчальної задачі, а значить уберегти свій організм від зайвих перевантажень.

Цікаві результати були отримані про зміни у досліджуваних їх просторових почуттів. Якщо на початку експерименту у досліджуваних учнів при пригоді прямої в п'ять метрів розрив в точності метричного

почуття коливався в діапазоні майже одного метра то вже через шістнадцять тижнів це коливання стислося до 43 сантиметрів, що практично показує поліпшення на 60%. А це є дуже важливим показником для їх успішного навчального процесу.

Так як ми проводили експеримент в початковій школі і з учнями які мають особливі освітні потреби це поліпшення метричного почуття дає їм можливість успішніше читати, орієнтуватися у власній зошити, а значить бути більш самостійним у виконанні навчальних завдань. Такі позитивні зміни дають підстави говорити про поліпшення «аварійності» в рухах досліджуваних учнів, а це в першу чергу краща координація власного тіла в просторі і вміння знаходити найбільш вдалі кінематичні рішення рухової активності. Ці дії дозволяють налагоджувати дію особливого почуття - дистанції до партнера. Що може сприяти поліпшенню комунікаційних умінь і сприятиме кращій соціалізації учнів які мають особливі освітні потреби.

Окремо потрібно зупинитися на дослідження вольових зусиль і правильності написання письмових букв від руки. Для кожної вікової групи учнів 1-4 класів були розроблені тести копіювання фраз. Якщо на початку експерименту середній бал оцінки скопійованих фраз (оцінка найвищий -1 бал, а найнижчий - 5 балів) досягав - 3,47 балів то по завершенню експерименту середній бал склав - 1,87 балу. Таким чином можна говорити про поліпшення вольових зусиль учнів та їхніх стабілізації, а отже стверджувати те, що є висока ймовірність того, що стан роботи вестибулярного апарату дитини впливає на дію всіх її психічних систем і психофізіологічних механізмів адаптації до навчальної діяльності.

Особливий вплив корекційного характеру має робота вестибулярного апарату дитини на діяльність його мозку, а саме на взаємодію роботи правої і лівої півкуль головного мозку. Вправи на балансування мають хороший коригувальний ефект на вищі психічні процеси (пам'ять, мислення, почуття, уяву).

Системна робота над впровадженням у навчальний процес комплексів вправ для поліпшення психомоторної сфери дитини допоможе стабілізації психофізіологічних механізмів активно задіяних у навчальному процесі.

Всі вправи на балансувальні руху мають важливе значення для гармонійного розвитку організму дитини. Висока ймовірність підвищити загальну чутливість психофізіологічних механізмів організму дитини. Це відкриває шлях до можливості управляти рівнем чутливості психофізіологічних систем учня. Таким чином впливаючи на вестибулярний апарат учня ми допоможемо краще формувати у нього образи навчального матеріалу.

Чутливість відіграє ключову роль у процесах попередження, пристосовності, адаптації тіла і психіки людини в її діяльності та взаємодії з навколишнім середовищем проживання. Ступінь її

«настройки» у людини визначає ефективність роботи всіх психофізіологічних систем організму. Підвищена чутливість дозволяє раніше і виразніше визначати контури образу, з яким необхідно працювати людині при вирішенні ним освітніх завдань. Успішність навчання залежить багато в чому від висоти чутливості психофізіологічних систем організму людини. Чутливість визначає можливості творчої дії і є крапкою відліку до наближення чи віддалення до розуміння способу розв'язання психофізіологічної задачі (де активно відбувається взаємодія між можливостями тіла та психіки людини).

Підсумовуючи результати досліджень можна висловити деякі обережні але оптимістичні висновки. Які допоможуть краще осмислити можливості взаємодії між станом роботи вестибулярного апарату людини та зміною діапазону чутливості психофізіологічних систем.

Чутливість до дії (органа, системи, тіла в цілому), є головним пусковим механізмом для становлення творчих дій є необхідність зрозуміти в деталях роботу її психофізіологічних механізмів, які допомагають підвищувати чутливість у дитини до тих, або інших сигналів, дій та образів.

Кваліфікована підтримка і допомога в становленні та розвитку чутливості до дії у дитини надасть їй нові можливості в розкритті власних задатків та допоможе у дозріванні її здібностей. А чіткі неспотворені (відсутність нечітких контурів) образи (створені за рахунок оптимальної дії чутливості) сенсорних і пізнавальних завдань допоможуть дошкільнику в упорядкуванні отриманої чи здобутої навчальної інформації.

Тому розуміння та знання закономірностей психофізіологічних механізмів розвитку чутливості до дії в дошкільника має стати потребою та нагальною необхідністю для успішної діяльності кожного.

Впорядкування систем чутливості до дій учня початкової школи тісно пов'язано з становленням його фізичної, інтелектуальної та емоційно-почуттєвої сфери. Кожна з означених сфер відіграє свою неповторну важливу роль у становленні чутливості до дії в дошкільника і є важливою для нього. Так як регулювання ступеня чутливості або покращує чіткість і деталізацію образу сприймання (за умов високої чутливості), або погіршує чи спотворює і навіть блокує (за умов зниженої чутливості). Таким чином важливо зрозуміти, що відбувається з станом чутливості у кожній з означених сфер життєдіяльності дитини.

Фізична сфера це насамперед процеси акумуляції, збереження, упорядкування енергетичних ресурсів, пошук енергетичних джерел, раціональне використання, енергетична підтримка (енергопонціал) дії та її рухова активність в просторі (психомоторика).

Інтелектуальна сфера з точки зору її чутливості до дії це дві взаємодіючі складові системи: сенсорна складова, своєрідні канали збору різноманітної інформації (відчуття); перцептивна складова механізм перетворення отриманої інформації в конкретний образ

втілення (сприймання); пізнавальна складова (пам'ять, мислення, уява) це накопичення, обробка, сортування, перетворення інформації та створення нових образів.

Емоційно-почуттєва сфера це багатобарвний світ спалахів емоцій та почуттів дитини. Саме він найактивніше впливає на стан чутливості дитини до дії, а отже обирає її мотиваційні складові.

Дослідження проведені нами вказують на позитивні результати у використанні баламетрической дошки Ф. Белгау і дають оптимістичні підстави говорити про можливість підвищувати як кількісні, так і якісні показники навчання, оптимізуючи навчальну діяльність шляхом підвищення чутливості різних психофізіологічних систем організму людини у побудові адекватних образів сприйняття. Наступні наші дослідження в цьому напрямку допоможуть уточнити отримані результати і більш глибоко розібратися в процесах змін діяльності психофізіологічних систем організму людини. Це може допомогти оптимізації навчальної діяльності людини на всіх етапах життя. А сам процес навчання допоможе зробити більшу привабливим, що приносить насолоду.

Література:

1. Аристотель Трактат про душу. М.: Государственное социально-экономическое издательство, 1937.- 179 с.
2. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл: Эксмо, 2005. – 1136 с.
3. Павлов И.П. Двадцатилетний опыт объективного изучения высшей нервной деятельности (поведения) животных. – М.: Наука, 1973. – 661 с.
4. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: Издательство МГУ, 1981.- 583 с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М.: Издательство Питер, 2000. – 678 с.
6. Б.Г. Ананьев Человек как предмет познания — СПб.: Питер, 2001. — 288 с. — (Серия «Мастера психологии»)
7. Загальна психологія: Підручник. — К., 2004; Общая психология: Учеб. пособие (М.-К., 2004). – 704 с.
8. Психологічна енциклопедія.- К.: «Академвидав», 2006. С. – 390.
9. Человек: анатомия, физиология, психология. Энциклопедический иллюстрированный словарь / Под ред. А.С. Батуева, Е.П. Ильина, Л.В. Соколовой. – СПб.: Питер, 2007. – С.620.